

Instituten J. Bordet – P. Héger, Brussel.

Het deel van het huidige Bordet Instituut dat oorspronkelijk “Genees- en Heelkundige Kliniek Paul Héger & Jules Bordet Instituut” heette, is hoewel het met de tijd een aantal ingrijpende wijzigingen heeft moeten ondergaan nog goed herkenbaar. Het onderscheidt zich van omgevende gebouwen door een scherpe lijnvoering en een strakke, lichtgrijze huid. De ritmische variaties van de betegelde gevels en de differentiëring van hun horizontale en verticale geledingen ondersteunen een rijkelijke volumetrische compositie die in de gladde, deels beglaasde half-cilinder op de hoek van de Héger-Bordetstraat en de Wolstraat culmineert.

Na een wedstrijd werd de ontwerpdracht voor dit kankerbestrijdingcentrum op 30 mei 1935 toegewezen aan de architecten Gaston Brunfaut en Stanislas Jasinski. Als initiatiefnemers wensten De Brusselse Vrije Universiteit en de Commissie van Openbare Onderstand een universitair centrum dat tegelijk voor therapie, hospitalisatie, onderzoek en onderwijs in het vakgebied zou instaan. De verzorging van behoeftige zieken behoorde tot de kerntaken van de instelling die de naam van bacterioloog en Nobelprijswinnaar Jules Bordet zou dragen; de Kliniek Paul Héger zou dit aanvullen met de zorgverstrekking aan betalende patiënten. De architecten, beide actieve propagandisten van het modernistische ideeëngoed, zagen in de opgave een gelegenheid om gestalte te geven aan een exemplarisch bouwwerk. Om het complexe programma te accommoderen, werd het dubbelinstituut ondergebracht in een hoog L-vormig gebouw. Brunfaut getuigt van het feit dat hijzelf en Jasinski onafhankelijk van elkaar en volgens de eigen specialiteit aan één van de vleugels werkten, maar hij voegt er aan toe dat daarbij “l'accord de leur raison” homogeen was en volledig gericht op de actuele eisen van de ziekenhuisarchitectuur. De vleugels hebben een analoge constructieve en planmatige opvatting. Voor de draagstructuur werd het vernieuwende en ruimtebesparende systeem van een met beton omhuld staalskelet toegepast. De vleugels zijn over hun volle lengte verdeeld in dwarse beuken met vaste overspanning en worden per niveau ontsloten door een centrale corridor.

Zoals uitdrukkelijk gevraagd, werden de twee instellingen voorzien van een eigen toegang. De entree van de Héger Kliniek bevond zich in de Gendarmeriestraat (nu Héger-Bordetstraat) terwijl die van het Bordet Instituut om de hoek, in de Wolstraat was voorzien. Op het originele plan van de begane grond kan worden getraceerd hoe de kunstgreep van een externe gang een kruisend circulatiesysteem oplevert dat het parcours en het ontvangstdecorum voor elk van de aangesproken sociale categorieën differentieert. Verder werden patiënten en bezoekers verdeeld over een gebouw dat unitair werd opgevat. De haaks op elkaar staande vleugels formaliseren niet het sociale of institutionele onderscheid tussen de twee instellingen, wel de functionele opdeling van therapie en hospitalisatie.

De verpleegeenheden voor behoeftige en betalende patiënten werden koudweg gestapeld op de verdiepingen 1 tot 7 van de hospitalisatievleugel. De 120 bedden van het Bordet Instituut werden voor het grootste deel in collectieve kamers ingedeeld en in vier identieke secties ingericht; de 60 bedden van de Héger Kliniek werden voornamelijk in individuele kamers met sanitaire cel ondergebracht en verdeeld over de drie bovenliggende verdiepingen. De verpleegvloer op de 5de verdieping kreeg dezelfde omvang als de eenheden van het Bordet Instituut maar werd rechtstreeks aangesloten op de chirurgische afdeling. Voor de twee bovenste eenheden die boven de lager gehouden therapievleugel uitsteken, konden de kamerbeuken over de volle lengte van de hospitalisatievleugel uitgestrekt worden. Zonder nader onderscheid werden alle kamers op de zuidoostelijke binnenplaats gericht en van doorlopende balkons voorzien. De uitgebouwde volle stroken die aan het westelijke eind van de hospitalisatievleugel over de omtrek van de halfronde dagzalen doorliepen, hebben lange tijd de karakteristieke verschijning van het instituut in zijn Brusselse omgeving bepaald. In de

jaren 1970 werden ze afgesloten door een gordijngevel om aldus de kamers te vergroten en te voorzien van individueel sanitair.

Het verticale circulatieapparaat werd op de samenvoeging van beide vleugels gesitueerd. Met het oog op vlotte verbindingen en een snelle evacuatie werd het gebouw uitgerust met een imposante schroefhellingsbaan die van de begane grond tot het dienstrestaurant (nu de daghospitalisatie) op de 8ste verdieping loopt - helemaal bovenaan de hospitalisatievleugel. Het spectaculaire gebaar van de hellingsaanzet die de ruime hall beheerste, verdwijnt nu achter de scheidingswanden van nauwe receptiekantoren. Van de oorspronkelijke afwerkingen en de originele kleurstelling zijn thans slechts enkele fragmenten terug te vinden in de meest verwaarloosde delen van het complex. Behalve wat de gevel langs de Héger-Bordetstraat betreft, zijn nagenoeg alle oorspronkelijke bronzen schuif- en guillotineramen vervangen door aluminiumramen met bronsanodisatie. Tot voor kort was de expressieve articulatie op de hoek van de Héger-Bordetstraat en de Wolstraat ongeschonden gebleven. De recente afbraak van de luchtbrug die het complex verbond met het Sint Pieters Ziekenhuis en de aanbouw van een nieuw sas voor aangevoerde patiënten in de dubieuze stijl van het nieuwe ziekenhuis, completeren een lange geschiedenis van weinig doordachte transformaties. Het gebouw verbindt op geheel eigen wijze antithetische eigenschappen. Het bezit een strakke opbouw en vertoont een uitgesproken plasticiteit; het combineert een zakelijke organisatie met een gesofisticeerd decorum. Omwille van die bijzonderheid is het een van de meest intrigerende verwezenlijkingen van het Belgische interbellummodernisme. Het bouwwerk werd in 1939 opgeleverd maar kon pas na de oorlog zijn viervoudige missie vervullen. Vandaag figureert het op de lijst van de te beschermen gebouwen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Guy Châtel & Johan Lagae

beide zijn verbonden aan de Vakgroep Architectuur en Stedenbouw van de UGent.

Beknopte bibliografie: G. Brunfaut, "Hopitaux" in *L'Emulation*, 1939, nr. 4, pp. 54-67, over typologie van ziekenhuizen en de wijze waarop het Bordet Instituut zich in die problematiek inschrijft; P. Moenaert "Quelques considérations techniques sur la construction des Instituts Jules Bordet et Paul Héger (Centre des Tumeurs) à Bruxelles", in *L'Ossature Métallique*, juni 1938, pp. 257-264, beschrijving van de structuur door de verantwoordelijke ingenieur; <http://www.bordet.be/historic>.